

УДК 821.161.2-1.09

Тетяна ЦЕПКАЛО,

orcid.org/0000-0003-2690-3390

викладач кафедри української літератури
Херсонського державного університету
(Херсон, Україна) tanuysya@ukr.net**МІФОЛОГЕМА МІСЯЦЯ ЯК СИМВОЛ СМЕРТІ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті досліджується міфопоетика лунарного образу як символу смерті в поезії українських письменників ХХ століття. Встановлюється зв'язок художнього мислення авторів із праслов'янськими віруваннями і світовими культурними традиціями в інтерпретації танатологічної семантики міфологеми місяця. Розглядаються індивідуально-авторські позиції в зображенні архетипних образів місяця і смерті в ліриці Б.-І. Антонича, В. Іллі, Б. Лепкого, О. Олеся, В. Симоненка, В. Сосіури, Л. Талалая, Г. Чупринки. Вивчаються імпліцитні значення лунарного образу як свідка смерті і як посередника між світом живих і світом мертвих. Також звертається увага на варіанти трактування біблійної легенди про братовбивство у зв'язку з міфологемою місяця.

Ключові слова: міфологема місяця, символ смерті, міфологія, міфопоетика, світогляд.

Tetiana TSEPKALO,

orcid.org/0000-0003-2690-3390

Lecturer at the Department of Ukrainian literature
of Kherson State University
(Kherson, Ukraine) tanuysya@ukr.net**MYTHOLOGEME OF THE MOON AS A SYMBOL OF DEATH
IN THE UKRAINIAN POETRY OF THE 20TH CENTURY**

The article examines the mythopoetic and lunar image as a symbol of death in the poetry of Ukrainian writers of the 20th century. It determines connection of the authors' artistic thinking with the traditions of the Proto-Slavs and world cultural traditions in the interpretation of thanatological semantics of the Moon mythologeme. The individual author's positions of portraying of the archetypal images of the Moon and death in the lyrics of B.-I. Antonych, V. Illi, B. Lepkyi, O. Oles, V. Symonenko, V. Sosiura, L. Talalai, H. Chuprynka are described. The implicit values of the lunar image as a witness of death and as a mediator between the world of the living and the world of the dead are studied. Also, attention is drawn to the options for interpreting the biblical legend of fratricide in connection with mythologeme of the Moon. The purpose of the article is to interpret the thanatological semantics of the mythologeme of the moon in Ukrainian poetry of the twentieth century. The study of mythological symbols in connection with folk and world culture is an important condition for the mythical poetic analysis of artistic creativity. The thanatological symbols of the mythologeme of the moon in Ukrainian poetry of the twentieth century are reflected in various aspects. The symbol complements the conceptual core of the mythological series, promotes mythological content and metameaning, combines subtext, ambivalence, comparison and allegory. Most often, the lunar image appears to be the conductor between the earthly life and afterworld, reproducing the ancient Slavic worldview in conjunction with Christian beliefs. The thanatology of the mythologeme of the moon in the lyrics of the twentieth century is read at the subtext level and is associated with world culture. The orb of night also reflects apocalyptic visions. An unusual interpretation of the lunar image as an artistic representation of the concept of death is traced in the poetry by B.-I. Antonych and poets of Kyiv school. In the texts by V. Illia and L. Talalai, the orb of night is closely connected with the biblical motive of fratricide. The orb of night in the poetic texts of the twentieth century appears as a mediator between heaven and earth, between the worlds of the living and the dead, between darkness and light. The cosmic structure of the world in the analyzed poetry becomes weakened and characterized by the dominance of the spontaneous forces of chaos.

Key words: mythologeme of the Moon, symbol of death, mythology, mythopoetics, world outlook.

Постановка проблеми. Світоглядно-естетична концепція митця, його аксіологічні орієнтири, особисті почуття та переконання, апріорні знання, емпіричний досвід впливають на творення художньої картини світу. Міфологема як найменша одиниця міфу відображає авторське світобачення й архаїчні геноми людства. Символ

доповнює понятійне ядро міфологемного ряду, оприявнює міфологічний зміст і метазначення, поєднує в собі підтекст, амбівалентність, порівняння й алегоричність. За Я. Поліщуком, «авторська візія світу стає художньою реальністю лише в тому разі, коли вона надійно оперта на загальну міфологічну символіку» (Поліщук, 2002: 10).

Таким чином, дослідження міфологічних символів у зв'язку із народною та світовою культурою є важливою умовою міфопоетичного аналізу художньої творчості.

Аналіз досліджень. Танатична символіка є предметом дослідження багатьох українських літературознавців. Так, Н. Тендітна розглядала естетику смерті у прозі Є. Пашковського й О. Ульяненка. А. Єфіменко простежила еволюцію жанру реквієму доби романтизму в аспекті трактовки смерті. У. Жорнокуй досліджувала Ерос і Танатос в українсько-польському літературному діалозі на матеріалі прози В. Шевчука, Я. Івашкевича та М. Хороманського. С. Хопта аналізувала образ смерті як екзистенціальну категорію в українській літературі кінця ХХ століття. Г. Канова вивчала танатичні й еротичні мотиви на матеріалі творчості лейкістів і харківської школи романтиків. Л. Суворова здійснювала архетипно-міфологічну та філософську інтерпретацію концепту смерті в малій прозі раннього українського модернізму. Проте в сучасному літературознавстві відсутні дослідження міфологеми місяця як символу смерті в українській поезії ХХ століття, що становить актуальність нашої розвідки.

Мета статті полягає в інтерпретації танатологічної семантики міфологеми місяця в українській поезії ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. У парадигмі танатичної образності української поезії ХХ століття важливим елементом є лунарний образ. За В. Войтовичем, місяць у потойбіччі світить померлим (Войтович, 2005: 197), є «князем» нижнього царства (Войтович, 2005: 204) та сонцем русалок, які можуть заподіяти людині смерть (Войтович, 2005: 449), тощо. Образ русалок досить часто зустрічається в поетичних текстах ХХ століття. Наприклад, у вірші Б. Лепкого «Ніч» зі збірки «Золота липа» водяні дівчата зображені відповідно до прадавніх світоглядних позицій: *«Тиха нічка, ясна днина... / Місяцеві сон приснився, / Він у річку задивися, / Як у дзеркало дівчина. / На беріжку, в очереті, / Чешуть русалки волосся; / Мають хлопця на прикметі / І його до себе просять: / «Хлопче, хлопче, не барися, / Подивись, які в нас чари! / Місяць з мрії очутився / І сховався за сиві хмари»* (Лепкий, 1997: 284–285). Русалки в народі вважалися водяними божествами, які здатні заподіяти людині смерть: «А коли хтось, зваблений їх красою, потрапить до них, залоскочуть до смерті, якщо він не розвеселить річкових красунь у якийсь хитромудрий спосіб, щоб урятуватись від смертельних пестоців...» (Багнюк, 2010: 280). Нічне світило – це сонце водяних

дівчат: «А виходили вони з води вночі, при світлі Місяця водили хороводи, танцювали» (Багнюк, 2010: 280). У поезії Б. Лепкого місяць покровительствує нічним дівчатам, спостерігає за ними. Водночас астральний образ співвідноситься із хлопцем, до якого звертаються русалки, що відображено у творі опосередковано. Ритмомелодика вірша подібна до уснопоетичних зразків народної творчості.

У поетичному творі В. Симоненка «Русалка» нічні дівчата ведуть пряму розмову із місяцем, сприймаючи його за парубка: *«Але на Йвана та й на Купала / Цариця наша добріша стала. / Розчинила вона двері підводної хати / Та й пустила русалочок на луг погуляти. / Небо кров'ю паленіло, тонULO в загравах, / А ми собі веселились на шовкових травах. / Залиццалися до вітру, з вихором кружляли, / Вели танок і піснями смуток відганяли: // «Ой ти, місяцю, / Ой ти, ясний, / Ми тебе голубить хочемо. / Ти зійди до нас, / Прекрасний – / Зацілуємо, залоскочемо. / Не ховайся поза хмарами, / Не гребуй речами-чарами»* (Симоненко, 2001: 177). У вірші відтворено прадавні язичницькі погляди на світ. Так, місяць у народних віруваннях – це «дитя Лади, що приходять із води і приносить свято Лади – Купалу» (Войтович, 2005: 305). Як бачимо, саме в це свято відбуваються нічні дієства русалок. Царицею, що відпустила погуляти з підводної хати водяниць, є богиня світової гармонії Лада: «У багатьох місцевостях велику богиню називають *царівною* або *королівною*» (Войтович, 2005: 271). Варто звернути увагу на опис неба, котре паленіє кров'ю і тоне в загравах, що контрастує із радісним настроєм русалок. Міфологема крові тут несе особливе смислове навантаження, оскільки вона «завжди з'являється у тривожному, лиховісному і смертоносному контексті. Цим вона протиставляється мирній і спокійній воді, зате зближується з загрозливим вогнем» (Войтович, 2005: 256). Відтак загрозливі ноти у зображенні неба налаштовують читача на відповідне сприйняття водяних дівчат, які в народі вважалися «істотами свавільними, жартівливими: вони качаються на деревах, чешуться при світлі місяця; але іноді нападають на людей і залоскочують їх до смерті: це, однак, відбувається більше від пустощів» (Костомаров, 1994: 228). Саме таке бачення нічних істот віддзеркалює В. Симоненко у цьому вірші: русалки закликають місяць спуститися до них заради забави, що загрожує йому смертю. Тут нічне світило постає не тільки спостерігачем, а й учасником дивних ігрищ.

Дітьми місячної гри (Чупринка, 1991: 211) названо русалок у поетичному творі Г. Чупринки

«В чаду квіток» зі збірки «Контрасти». Такий перифраз використано з метою опоетизування нічних істот, водночас він свідчить про їх зв'язок із небесним світилом. «*Ми полюбим, як захочем, / Ніжно тіло залоскочем, / Зацілуєм серед хвиль. // Дух навіки буде з нами, / З наймилішими квітками, / Тіло винесем на міль. // Буде хвиля цілувати / Мертве тіло на Дніпрі, / З духом місяць буде грати / В фантастичній дивній грі!..*» (Чупринка, 1991: 211–212). Місяць бере участь у небезпечних забавах водяниць, але, як посередник між царством живих і царством мертвих, він грається з духом людини. Очевидно, дух і душа тут мають однакове значення, оскільки дух – це «безтілесна істота, яка впливає на життя людини» (Войтович, 2005: 168), а душа – це «внутрішня сутність людини, яка входить у неї від народження, а по смерті відділяється від тіла і живе окремим життям» (Войтович, 2005: 169). Відтак русалки є духами, а дух померлого – це його душа.

У поезії О. Олесь «Соловйова пісня ллеться...» через архетипний образ місяця відображено християнське вірування в потойбічне життя і душі померлих: «*Квітнуть яблуні і груші, / В світлі місячним тремтять... / Наче... мертвих скорбні душі / В білих саванах стоять*» (Олесь, 1990: 203). Порівняння квітучих дерев із душами в білих саванах має візуально-асоціативний характер, що пов'язано з білим забарвленням квітів на яблунях і грушах. Білий колір є символом смерті: «Це стародавній колір жалоби, коли вдягали покійників у біле та покривали білим саваном» (Войтович, 2005: 472). Нічна візія тут спричинена тьмяним місячним світлом. «У ранній японській міфології говориться про те, що світло від Цукуйомі, синтоїстського бога місяця, може викликати галюцинації і видіння» (О'Коннел, Ейри, 2009: 120). Проте символіка такого порівняння набагато глибша. За А. Багнюком, «дерево уособлює вісь, якою ділить світ на три частини: верхня частина – крона, яка означає небесний світ; середня – стовбур, який символізує світ земний; а нижня, коріння – це підземне царство» (Багнюк, 2010: 461). Душі померлих у поетичному тексті порівнюються із квітучими кронами яблунь і груш, що символічно вказує на належність духів до небесного царства. У міфологемі місяця відображено танатичну семантику, адже саме його сяйво, за народними уявленнями, пов'язане з потойбіччям.

Мертвим постає лунарний образ у поетичному творі В. Сосюра «Ніч («Кажуть, приїде Махно...»)), де його сяйво зображується за допомогою метафоричного перифразу: «*Місяць у темне вікно / синім дивився мерцем. // Місяць*

дивився сумний, / плакав за вербами дзвін... // Тиша текла з вишини, / і крізь ранковий туман / місяць дивився сумний, / як потопав отаман» (Сосюра, 2003: 168–169). Віддавна синій колір нічного світила вважався знаком недуги і мору (Войтович, 2005: 306), а тому означення його цим кольором несе в собі танатичну семантику. Вікно в прадавніх уявленнях мало магичне значення: «за вікном – живий білий світ, а біля вікна – душі покійних предків» (Багнюк, 2010: 366). Ймовірно, саме тому місяць за вікном сприймається як мерць. Однак у наступних рядках лунарний образ реалізується за допомогою прозопопеї, він наділений здатністю спостерігати за земними подіями та реагувати на них чуттєво. Так, місяць стає сумним, оскільки він є свідком утоплення отамана, про смерть якого попереджає читача дієслівна метафора *плакав дзвін*, оскільки цей ритуальний інструмент у світовій культурній традиції «попереджає про небезпеку та дзвонить за покійником» (О'Коннел, Ейри, 2009: 219). Таким чином, лунарний образ тут постає символом смерті.

Нічне світило в поезії Б.-І. Антонича «Елегія про перстень ночі» зі збірки «Три перстені» також зображене синім і мертвим: «*і місяць мертвий, місяць синій / відчиняє п'ять брам ночі / над містом чорним та іскристим*» (Антонич, 2009: 143). Нічне світило у цій поезії М. Ільницький називає вісником мертвого світу (Ільницький, 2009: 751). На нашу думку, така інтерпретація лунарного образу лише частково розкриває закодований зміст тексту. Ймовірно, означення місяця мертвим і синім вказує на те, що він є непорушним та холодним. Місто автор характеризує чорним та іскристим водночас, що асоціюється із нічним часом і світлом із вікон будинків, вуличних ліхтарів тощо. Якщо взяти до уваги символіку числа п'ять (символ священного шлюбу Землі і Неба (Войтович, 2005: 584)), то нічне світило постає посередником між вертикальною та горизонтальною осями світу. Підтвердження цієї думки знаходимо на початку твору: «*П'яніючи отруйним чадом / ночей сріблстих та гірких, / дивлюся в місяця свічадо / крізь шибу повну світляних, / холодних, синих і тремких, / далеких відблисків світів*» (Антонич, 2009: 142). *Свічадо* як дзеркало у народних уявленнях постає символом «подвоєння» дійсності, рубезжем між земним і потойбічним світом (Войтович, 2005: 145). Далекими світами лемківський поет, вочевидь, називає зорі, які подібно до місяця постають холодними та синіми. О. Пономаренко у міфопоетиці Б.-І. Антонича виділяє централізовані та децентралізовані астральні міфологеми, серед яких централізованими дослідниця

називає ті, «які посідають горішню позицію по вертикалі та центральну по горизонталі відносно рідної землі, на чому і базуються язичницькі уявлення про світобудову» (Пономаренко, 2007: 8). Таким чином, нічне світило постає посередником між небом і землею, між світами живих і мертвих, між темрявою і світлом.

Танатологічні мотиви в зображенні архетипного образу місяця в поетичних текстах сімдесятників тісно переплетені із християнським світобаченням. Так, у верлібрі В. Іллі «На протязі з чорного пролomu неба» художньої інтерпретації набуває біблійний сюжет про Каїна та Авеля: «на протязі з чорного пролomu неба / в хатах як залиті кров'ю сторінки лясають двері / за якими злякано ховаються люди / на чийх слідах місяць визбирує голки сліз / в холодному шпорині / жах в кожне вікно темними лапами гребеться / брат брата підняв на вила / і страшно озиралось тікає між зірок все вище в небо / а братові очі за місяць кругліші й біліші» (Ілля, 1989: 136). Авторська метафоризація пов'язана з уснопоетичною символікою і виражає апокаліптичні візії. Християнсько-екзистенційні мотиви оприявнюються в кожному рядку вірша, корелюючи взаємоперетікання горизонтальної та вертикальної площин. Так, нічне світило виходить за межі небесного простору, сягаючи земної поверхні. Таким чином, космічна структура світу набуває ослаблення та характеризується пануванням стихійних сил хаосу. Такі образи, як чорне небо, кров, жах лежать в основі есхатологічного сприйняття навколишньої дійсності, яке є визначальним для поетичного твору В. Іллі. У вірші інтерпретується апокриф про братовбивство («брат брата підняв на вила»). Міфологема очей підсилює екзистенційний зміст тексту, оскільки метафора *братові очі за місяць кругліші й біліші*, очевидно, підкреслює масштаб страху. Очі – «тілесне дзеркало: в очах прочитається і біль, і чуттєве вдоволення, і тілесна хвороба» (Багнюк, 2010: 379).

Поетичного трактування набуває біблійний сюжет про Каїна та Авеля і в поезії Л. Талалая «Вечірній пейзаж», однак, за висловом М. Перетятко, поета не цікавить морально-етичний аспект цієї проблеми. «Митець вводить мотив братовбивства як епізодичний у контекст власних розмірковувань чи спостережень» (Перетятко, 2008: 270). «Птахи кружляють / над лугом роз-

ораним. / З криком і посвистом / мимо воріт / хлопчик на соняху, / вирванім з коренем, / не оглядаючись, / скаче у світ. / Мати хвилюється, / сина гукає. / Світиться в небі / ясний молодик, / де не проявлені / Авель і Каїн, / тільки обведено / коло біди» (Талалай, 2004: 105). Ймовірно, розораний луг, над яким кружляють птахи, асоціюється із рідним краєм, понівеченим і збіднілим. Підтвердженням цієї думки може слугувати образ соняшника, вирваного з коренем, котрий алюзивно вказує на те, що людина покидає рідний край, забуває своє коріння, адже ця квітка традиційно символізує Батьківщину: «як соняшник повертає за Сонцем свою голову, так і людина думкою, словом і ділом звернена до своєї Вітчизни. Як Сонце для соняшника – єдиний і незамінний орієнтир, так і для людини Батьківщина – єдина і найвища цінність» (Багнюк, 2010: 466–467). Вирвані корені та безоглядна націленість дитини у світ (на чужину, за кордон тощо) експлікуються автором як передвісник біди, яка просвічується навіть у світлі молодого місяця. М. Перетятко вважає, що прикметним у цьому контексті є ідилічний епітет *ясний молодик*. «Саме епітет створює гармонійну картину світу, проте композиційний прийом графічного членування останніх рядків акцентує увагу на трагічній події братовбивства як такої, що присутня на всіх етапах історії людства» (Перетятко, 2008: 271).

Висновки. Отже, танатична символіка міфологеми місяця в українській поезії ХХ століття відображена в різних аспектах. Так, найчастіше лунарний образ постає провідником між земним і потойбічним життям, відтворюючи прадавнє слов'янське світобачення в поєднанні з християнськими віруваннями. Танатологія міфологеми місяця в ліриці ХХ століття прочитується на підтекстовому рівні й алюзивно пов'язана зі світовою культурою. Нічне світило також віддзеркалює апокаліптичні візії. Неординарне трактування лунарного образу як художнього відображення концепту смерті простежуємо в поетичних творах Б.-І. Антонича та в поетів Київської школи. У текстах В. Іллі та Л. Талалая нічне світило тісно пов'язане з біблійним мотивом братовбивства. Таким чином, поетична танатологія може бути представлена в міфологічній парадигмі одного архетипного образу, що й становить перспективу подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонич Б.-А. Повне зібрання творів. Львів: Літопис, 2009. 968 с.
2. Багнюк А. Символи українства. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2010. 512 с.
3. Войтович В. Українська міфологія. К.: Либідь, 2005. 664 с.
4. Ілля В. За туманами ковалі: Вірші. К.: Радянський письменник, 1989. 181 с.
5. Ільницький М. На перехрестях віку. Кн. I. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 838 с.
6. Костомаров М. Слов'янська міфологія. К.: Либідь, 1994. 384 с.
7. Лепкий Б. Твори: Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. Т. 2. К.: Наукова думка, 1997. 846 с.
8. О'Коннелл М., Эйри Р. Знаки и символы. Иллюстрированная энциклопедия. М.: Эксмо, 2009. 256 с.
9. Олесь О. Твори: Поетичні твори. Лірика. Поза збірками. З неопублікованого. Сатира. Т. 1. К.: Дніпро, 1990. 959 с.
10. Перетятко М. Своєрідність осмислення біблійних текстів у поезії Л. Талалая. Донецький вісник Наукового товариства ім. Т.Шевченка. Т. 23. Донецьк: Український культурологічний центр, Східний видавничий дім, 2008. С. 267–277.
11. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. Івано-Франківськ: Дніпро, 2002. 392 с.
12. Пономаренко О. Національний міфосвіт поезії Б.-І. Антонича: аспект художнього образу-символу: автореф. дис. ... канд. філол. наук. К., 2007. 21 с.
13. Симоненко В. Ти знаєш, що ти – людина: Вірші, сонети, поеми, казки, байки. К.: Наукова думка, 2001. 296 с.
14. Сосюра В. Всім серцем любіть Україну...: Вибрані твори. К.: Радянський письменник, 2003. 608 с.
15. Талалай Л. Вибране. К.: Дніпро, 2004. 448 с.
16. Чупринка Г. Поезії. К.: Радянський письменник, 1991. 495 с.

REFERENCES

1. Antonych B.-A. Povne zybrennya tvoriv [A complete collection of works]. Lviv: Litopys, 2009. 968 p. [in Ukrainian].
2. Bahnyuk A. Symvoly ukrainstva [Symbols of Ukrainians]. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2010. 512 p. [in Ukrainian].
3. Voytovych V. Ukrainska mifolohiya [Ukrainian mythology]. K.: Lybid, 2005. 664 p. [in Ukrainian].
4. Ilyya V. Za tumanamy kovaly: Virshi [For blacksmith fog: Lyrics]. K.: Radyanskiy pysmennyk, 1989. 181 p. [in Ukrainian].
5. Pnytskyu M. Na perekhrestyakh viku [At crossroads of the age]. Kn. I. Kyiv: Vydavnychyy dym “Kiyev-Mogylyanska akademiya”, 2009. 838 p. [in Ukrainian].
6. Kostomarov M. Slovyanska mifolohiya [Slavic mythology]. K.: Lybid, 1994. 384 p. [in Ukrainian].
7. Lepkyu B. Tvory: Poetychni tvory. Prozovi tvory. Memuary. T. 2. K.: Naukova dumka, 1997. 846 p. [in Ukrainian].
8. O'Konnell M., Eyri R. Znaky i symvoly. Ilyustryrovannaya entsyklopediya. M.: Eksmo, 2009. 256 p. [in Russian].
9. Oles O. Tvory: Poetychni tvory. Liryka. Poza zbirkamy. Z neopublikovanogo. Satyra [Works: Poetic Works. Lyrics. Out of collections From Unpublished. Satire]. T. 1. K.: Dnypro, 1990. 959 p. [in Ukrainian].
10. Peretyatko M. Svoyeridnist osmyslennya bibliynykh tekstiv u poezii L. Talalaya [The peculiarity of comprehension of biblical texts in the poetry of L. Talalaya]. Donetskyu visnyk Naukovoho tovarystva im. T. Shevchenka. T. 23. Donetsk: Ukrainskiy kulturolohychnyy tsentr, Skhidnyy vydavnychyy dim, 2008. P. 267–277 [in Ukrainian].
11. Polishchuk Ya. Myfolohychnyy goryzont ukraynskoho modernizmu [Mythological Horizon of Ukrainian Modernism]. Ivano-Frankivsk: Dnipro, 2002. 392 p. [in Ukrainian].
12. Ponomarenko O. Natsionalnyy mifosvyt poezii B.-I. Antonycha : aspekt khudozhnogo obrazu-symvolu [National mythology of poetry B.-I. Antonych]: avtoreferat dys. ... kand. fylol. nauk. K., 2007. 21 p. [in Ukrainian].
13. Symonenko V. Ty znaiesh, shcho ty – lyudyna: Virshi, sonety, poetry, kazky, bayky [You know that you are a man: Lyrics, sonnets, poems, fairy tales, fables]. K.: Naukova dumka, 2001. 296 p. [in Ukrainian].
14. Sosyura V. Vsim sertsem lyubit Ukrainu...: Vybrani tvory [Love Ukraine with a whole heart ...: Selected Works]. K.: Radyanskyu pysmennyk, 2003. 608 p. [in Ukrainian].
15. Talalay L. Vybrane [Selected]. K.: Dnipro, 2004. 448 p. [in Ukrainian].
16. Chuprynka H. Poezii [Lyrics]. K.: Radyanskyu pysmennyk, 1991. 495 p. [in Ukrainian].